

A római Dacia

Összefoglaló mű Dacia történetéről régen jelent meg a nyugat-európai történetírás számára. A román–olasz szerzőpáros olasz nyelven megjelent könyve, szándéka szerint, ezt a hiástust igyekszik pótolni. A bevezetőben megfogalmazott program szerint kézikönyvként is használható, de a szélesebb olvasóközönség számára is könnyen olvasható mű megírása volt a cél, amely feldolgozza Dacia provincia politika- és kultúrtörténetét, főleg a legújabb kutatások eredményeire támaszkodva.

Első ránézésre igen használható könyv került az olvasó birtokába. A mű szerkezete világosan áttekinthető és a provincia történetének minden aspektusába betekintést ad. Minden fejezet végén részletes bibliográfia található, ami elsősorban kifejezetten a provincia történelmével foglalkozó műveket sorolja fel. Ezek általában román szerzők munkái, de tartalmazzák a román állásponttól különböző szerzők, így magyar, osztrák, német és angol kutatók fontosabb írásait is.

Már első ránézésre feltűnik, hogy a könyv igen sok, összesen 23 térképet tartalmaz, így a kelet-európai geográfiában nem túl jártas olvasó számára még érthetőbbé és élvezhetőbbé válik. Ezzel szemben kevésnek tűnik a mindösszesen tíz kép, bár a könyv külön fejezetben foglalkozik Dacia művészetével. Ez utóbbinak valószínűleg anyagi korlátok szabhattak határt.

Kiválóan használhatóak a könyv végén található függelékek is. Elsőként a kronológiára hívnánk fel a figyelmet, amely Kr. u. 85-től egészen 602-ig felsorolja a provincia, valamint a terület történetének fontosabb eseményeit. Ezt Dacia provincia név szerint ismert helytartóinak listája követi, ami természetesen tartalmazza Dacia Superior *legatusait*, Dacia Inferior és Dacia Porolissensis *procuratorait*, és a három Dacia *legatusainak* jegyzékét is.

Szintén hasznos a provincia földrajzi neveinek listája. Itt megtalálhatók betűrendbe szedve Dacia provincia antik helynevei, mellettük ezek mai nevével, illetve a mai megye megjelölésével. Ezt egy általános bibliográfia követi, amely a Dacia történetére vonatkozó forrásokat és az átfogó műveket tartalmazza. A sort egy igen jól használható, alapos névmutató zárja.

A könyv tíz fejezetből áll, amelyeket a szerzők közel egyenlően osztottak fel egymás között: *Livio Zerbini* írta a politika és hadtörténetet tartalmazó hat fejezetet, amelyek terjedelemben körülbelül megegyeznek a *Radu Ardevan* által írt társadalom-, kultúr- és gazdaságtörténeti részekkel. A két szerző stílusa, már témájánál fogva is, eltér egymástól: *Livio Zerbini* tömörebben és egyszerűbben fogalmaz, míg *Radu Ardevan* ráérősebben, hosszabban ír. Mindkét alkotó írásmódja egyébként nagyon élvezetes.

Az első fejezet a római hódítás előtti Daciával foglalkozik, nem nagyobb terjedelemben, mint az bevezetőként szükséges. Vázolja a dák királyság földrajzi elhelyezkedését, amely nagyrészt egyezik a későbbi provincia területével. Bemutatja ezenkívül annak kultúráját, társadalmát és külön fejezetben foglalkozik a rómaiakkal való kapcsolatával. Ezután a római hódítás történetét ismerhetjük meg. A források bemutatása után a két dák háború és a köztük eltelt rövid időszak történetét tárgyalja.

Ezután a Traianus kori Daciát, azaz a provincia kialakítását ismerhetjük meg. Ez a fejezet először a kutatás nehézségeit vázolja, és ismerteti a különböző forrásokat, bemutatja a provincia területét, határait, népességét. Külön foglalkozik a kolonizációval, a rómaiak által kialakított úthálózattal, a katonai és közigazgatási szervezettel, illetve a korai daciai kultúrával.

Ebből a részből kitűnik a szerzők részletesen kidolgozott és a későbbiekben is gondosan követett koncepciója. E fejezet elvei alapján mutatja be a könyv a későbbi korok Daciáját, visszatérve ugyanezekhez az aspektusokhoz. A könyv tehát mind egészében, mind részleteiben kiválóan szerkesztett.

Az előzmények és a provincia kialakítása után elérkeztünk a könyv fő vonalához. A következő öt fejezet tulajdonképpen Dacia virágkorának története. A hadrianusi átszervezéstől kezdve egészen Alexander Severus uralkodásának végéig követi a provincia történetét. Külön alfejezetben foglalkozik a Hadrianus, az Antoninus Pius, a Marcus Aurelius és Commodus, valamint a Severus kori Daciával. Részletesen ismerteti a provincia három részre osztását, majd annak újjászervezését, és az ezen helyzetekhez alkalmazkodó közigazgatási reformokat.

Az ötödik fejezetet a hadseregnek és a védelmi rendszer felépítésének szentelte az író, ami Dacia provincia rövid történetében kiemelt szerepet játszott. Megismerhetjük a védelmi rendszer földrajzi alapjait. Ezután az egyes provinciák limeseinek részletes vizsgálata következik. Külön bemutatja a dunai, az olteniai és az észak-nyugati limest és azok specifikumait. Felsorolja az ott állomásozó *legiók* és különböző *auxiliáris* egységek neveit, és ahol van rá adat, azok népességi összetételét is. Megismerhetjük a

168–169-es katonai átszervezés előzményeit és következményeit, valamint külön, bár meglehetősen rövid részben ír a Birodalom más területein szolgálatot teljesítő dák csapatokról.

A Dacia gazdaságát feldolgozó fejezet már Radu Ardevan munkája. A román szerző Dacia provincia gazdaságát a hódítástól egészen a katonai anarchia koráig tárgyalja. Foglalkozik a mezőgazdasági termékekkel, központokkal és ugyanezen elv alapján a bányászattal, az iparral, kereskedelemmel, az úthálózattal és a pénzforgalommal. A bányászati részben külön kiemeli, hogy azt elsősorban illyr betelepülők végezték, illetve, hogy a provincia milyen szerepet játszott az egész birodalom gazdaságában.

A társadalomról szóló fejezetben találkozhatunk szinte először a már az előszóban is megfogalmazott dákoromán elmélet alapjaival. A bevezetőben a szerzők e nézet mellett kötelezik el magukat, arra hivatkozva, hogy egy összefoglaló könyvnek egységes aspektusra van szüksége, és nem lehetséges minden nézetet egyszerre közölni. Bár a társadalom ismertetése során ezen elméletnek igyekszik ágyat vetni a szerző, itt még nem releváns ez a felfogás. Bemutatja a provincia társadalomtörténetének forrásait, a különböző társadalmi osztályokat, a városi és vidéki társadalom különbségeit és felépítését.

Nagyon jól használható része ennek a fejezetnek az egyes városok külön bemutatása. Térképet is mellékelve egyenként ismerteti *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, *Apulum*, *Romula*, *Drobeta*, *Dierna*, *Tibiscum*, *Ampelum*, *Potissa*, *Napoca*, *Porolissum*, *Micia*, *Sucidava* településének történetét. Külön kitérve *Malva* problémájára, amelyet, bár az egyik provincia névadó városa volt, máig nem sikerült hitelt érdemlően azonosítani.

A Dacia kultúrájával és romanizációjával foglalkozó fejezetben felsorolja a provinciában használt nyelveket, százalékos arányban is közölve azokat. Behatóan elemzi a daciai művészetet, a városi és vidéki építészetet, a szobrászatot, a festészetet, a mozaikművészetet, a kisplasztikát is. Megállapítja, hogy a provinciában elterjedt kultuszok közül a hivatalos valláson túl elsősorban *Diana*, *Silvanus*, *Mithras* és *Jupiter Dolichenus* tisztelete volt jelentős. A kereszténység terjedését is nyomon követi. A különböző hamvasztásos és hantolásos temetkezésekre is hoz adatokat a provincia egész területéről.

A következő fejezet tulajdonképpen a könyv negyedik részének kezdete, hiszen a rómaiak előtti, a Traianus kori, valamint a provincia fénykorának átfogó tárgyalása után a katonai anarchia korszakának politikatörténete következik. Megvizsgálja a már ismert aspektusokból, a politikai, katonai, gazdasági, és társadalmi krízist, végül pedig a provincia feladásának körülményeit.

Az utolsó fejezet a római uralom utáni Daciával foglalkozik. A fejezet igen terjedelmesre sikerült, és fő vonala a dákoromán elmélet bemutatása. A szerző egészen a szlávok bejöveteléig kíséri figyelemmel a volt provincia területének történelmét, a már ismert aspektusoktól kissé eltérve, elsősorban az újabb régészeti ásatások adataira támaszkodva. Mivel csak kevés bizonyíték áll rendelkezésünkre egy rómaiak utáni latin kultúrát hordozó nép léteire, a szerző óvatosan fogalmaz. A fejezet egyes részeiben inkább eszme-futtatásokat olvashatunk, amelyeknek alapját a rendelkezésre álló – bár gyér számú – bizonyítékok adják. A könyv utolsó fejezete, tehát azt az elméletet képviseli, ami egy a lehetséges változatok közül.

A könyv végeredményben elérte bevezetőben megfogalmazott célját. Jó összefoglaló munka született, amely egyaránt élvezetes olvasmány az érdeklődő olvasó, és – a legújabb kutatási eredményeket is tartalmazó – hasznos kézikönyv a külföldi kutató számára.

Radu Ardevan–Livio Zerbini: *La Dacia Romana*, Rubettino, 2007, 274 oldal 23 térképpel és 10 táblával.

Szabó G. László